

**«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне
экологиялық мәселелер бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу
туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасы бойынша
ЕСКЕРТУЛЕР МЕН ҰСЫНЫСТАР**

Парламентаризм институты «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне экологиялық мәселелер бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасын (бұдан әрі – жоба) қарап, ол бойынша мынадай ескертулер мен ұсыныстар айтуды қажет деп санайды.

Салыстырмалы кестенің 3-тармағы

Экологиялық кодекстің 110-бабының 7-тармағы «қоршаған ортаға әсер ету туралы декларацияны ұсынбағаны және (немесе) осы декларацияда қамтылған анық емес ақпаратты ұсынғаны үшін адамдар Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жауаптылықта болады» деп көздейді.

Қаралып отырған заң жобасында жауапкершілік «қоршаған ортаға әсер ету туралы декларацияны ұсынбауға немесе **уақтылы ұсынбауға**, дәйексіз ақпарат беруге, сондай-ақ **декларацияланатын шығарындыларды, ластаушы заттардың төгінділерін, қалдықтарды сақтамауға**» әкеп соғатынын белгілей отырып, осы норманың диспозициясын кеңейту ұсынылады.

Салыстырмалы кестеде негіздеме ретінде *«қолданыстағы заңнамада операторлардың 3 санаттағы объектілердің декларацияланатын шығарындылар мен төгінділерді сақтауы бөлігінде нақтылау жоқ. Сот прецеденттерін болдырмау және бұзушылықтың сипатын нақтылау мақсатында осы норманы нақтылау бойынша толықтыру ұсынылады»*.

Осыған қарамастан, Экологиялық кодекстің 110-бабы 7-тармағы нормасының диспозициясының мұндай кеңеюі негізсіз болып көрінеді.

Экологиялық кодекстің 110-бабы тұтастай алғанда «қоршаған ортаға әсер ету туралы декларацияға» арналған және осы нақты құжатқа – нысанға, мазмұнға (енгізілетін мәліметтердің құрамына), толтыру тәртібіне, мерзімдері мен ұсыну тәртібіне байланысты қатынастарды реттейді.

«Декларацияланатын сайлауды сақтамау» және т.б. сияқты нақты іс-әрекеттер, яғни декларацияда көрсетілгеннен көп көлемде ластаушы заттардың шығарындыларын, төгінділерін нақты жүзеге асыру осы бапты реттеу нысанасына жатады.

Мұндай бұзушылықтар «Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасының талаптарын бұзу Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады» деп көздейтін «экологиялық құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілік» Экологиялық кодексінің 414 – бабы-жалпы норманың диспозициясымен қамтылады.

Мысалы, Қазақстан Республикасы кодексінің 328-бабында қоршаған ортаға жол берілетін антропогендік әсер ету нормативтерін бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік көзделген.

Бұл ретте, осы баптың 5-бөлігінде әкімшілік жауаптылыққа әкеп соғатын әкімшілік құқық бұзушылықтың жекелеген құрамы ретінде *«қоршаған ортаға әсер ету туралы дәйексіз декларацияны ұсыну көзделген, оның дәйексіздігі ластаушы заттардың шығарындыларының, төгінділерінің, жиналатын және көмілуге жататын қалдықтардың мөлшерінің декларацияланған көрсеткіштерімен салыстырғанда қоршаған ортаға антропогендік әсердің артуымен көрінеді»*.

Ал 2021 жылы қолданысқа енгізілген Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 327-1-бабында *«Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасында көзделген міндетті мәліметтерді ұсынбағаны, толық ұсынбағаны немесе уақтылы ұсынбағаны»* үшін әкімшілік жауапкершілік белгіленген.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты экологиялық Кодекстің 110-бабы 7-тармағы нормасының диспозициясын кеңейтудің қажеті жоқ деп санаймыз.

Салыстырмалы кестенің 15-тармағы

Экологиялық кодекстің 202-бабы «жол берілетін шығарындылар нормативтерін және шығарындылардың технологиялық нормативтерін» белгілеуді регламенттейді.

Осы баптың 1 – тармағына сәйкес «жол берілетін шығарындылар нормативі – бұл экологиялық рұқсатта белгіленетін және атмосфералық ауаға шығарындылар үшін жол берілетін (рұқсат етілген) ластаушы заттың не ластаушы заттар қоспасының ең жоғары массасы ретінде айқындалатын экологиялық норматив».

202-баптың 6-тармағында шығарындылар **нормативтен тыс** болып саналады, егер:

1) күнтізбелік тәулікте жаппай шоғырланудың орташа көрсеткіштері массалық шоғырланудың белгіленген мәнінен асып кетсе;

2) **отыз минут ішінде** массалық концентрациялардың орташа көрсеткіштері массалық Концентрациялардың белгіленген мәнінен екі және одан да көп есе асады.

Қарастырылып отырған заң жобасында «отыз минутта» деген сөздер «жиырма минутта» деген сөздермен ауыстырылсын.

Салыстырмалы кестедегі әзірлеушілер бұл түзетуді «*ұлттық нормативтік құжаттарға сәйкес келтіру*» қажеттілігімен негіздейді:

- ҚР СТ 2.297-2014 «*әртүрлі типтегі газ талдағыштарды қолдана отырып, шығатын газдардағы ластаушы заттардың жаппай шығарылуын анықтау және массалық шоғырлануын өлшеуді орындау әдістемесі*»;

- ЭУП-МВИ-004-22 «*«Полар», «Протон», «Полар Универсал» және «Полар про» қолдана отырып, өнеркәсіптік шығарындылардағы ластаушы заттардың массалық шығарындыларын және «Полар-2» газ*

талдағыштарын қолдана отырып, жұмыс аймағының ауасындағы зиянды заттардың массалық шоғырлануын өлшеу және өлшеу әдістемесі;

- ҚР СТ 1517-2006 «табиғатты қорғау атмосфера ластаушы заттардың шығарылу мөлшерін анықтау және есептеу әдісі»;

- ГОСТ 17.2.3.02-2014 "өнеркәсіптік кәсіпорындардың ластаушы заттардың рұқсат етілген шығарындыларын анықтау ережелері".

Бұл негіздеме бірқатар ескертулерді тудырады.

Біріншіден, Парламент қабылдаған заңнамалық актінің, Кодекстің қандай да бір «ұлттық нормативтік құжаттарға» сәйкес берілуі және керісінше болмауы неге түсініксіз?

Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес стандарттар, стандарттау жөніндегі құжаттар тіпті нормативтік құқықтық актілер болып табылмайды.

«Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 480-V Заңының 2 - бабы 2-тармағының 5) тармақшасы бұл Заң «Қазақстан Республикасының стандарттау саласындағы заңнамасында белгіленген стандарттау жөніндегі құжаттарды жоспарлау, әзірлеу, бекіту, тіркеу, есепке алу, жариялау, мониторингілеу және өзектендіру тәртібін» реттемейтінін белгілейді.

«Стандарттау туралы» Қазақстан Республикасының 2018 жылғы 5 қазандағы № 183-VI Заңының 1-бабының 15) тармақшасына сәйкес стандарттау жөніндегі құжат «стандарттау саласындағы қызметтің әртүрлі түрлеріне немесе оның нәтижелеріне қатысты нормаларды, қағидаларды, сипаттамаларды, қағидаттарды белгілейтін құжат» болып табылады.

Бұл ретте, «Стандарттау туралы» Заңның 16-бабының 2-тармағында «стандарттау объектілері Қазақстан Республикасының аумағында айналымға шығарылатын стандарттау жөніндегі құжаттар Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы келмеуге тиіс» деп тікелей белгіленген.

Екіншіден, жоғарыда аталған стандарттау құжаттарының «занды күшіне» және құқықтық мәртебесіне қарамастан, олардың үшеуі «өлшемдерді орындау әдістемесі» (ӨОӘ) немесе «анықтау және есептеу әдісі» екенін атап өткен жөн. Яғни, бұл құжаттар өлшеудің техникалық әдістерін (тәсілдерін) белгілейді (соның ішінде ластаушы заттар шығарындыларының көлемін (мөлшерін) әртүрлі жабдықтарды пайдалана отырып). Бірақ бұл құжаттар шығарындылардың қандай көлемін нормативтен тыс деп санау керек деген сұраққа жауап бермейді және жауап бере алмайды, өйткені бұл мәселе техникалық емес, заңды болып табылады.

Қарастырылып отырған түзетуді қабылдаудың практикалық салдарын да есте ұстаған жөн.

Қазіргі уақытта жауапкершілікті қолдануға және өзге де салдарға әкеп соғатын нормативтен тыс шығарындылар *отыз минут ішінде* жаппай шоғырлануды есептеу жолымен айқындалады. Түзетулер қабылданған жағдайда, *жиырма минут ішінде* (яғни аз уақыт ішінде) есептеулер назарға алынатын болады, оның барысында жаппай шоғырланудың орташа көрсеткіштері массалық шоғырланудың белгіленген мәнінен екі және одан да

көп есе аспауы мүмкін. Яғни, сол шығарындылар нормативтен тыс деп танылмайды, бұл қоршаған ортаны қорғауға теріс әсер етеді.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты қарастырылып отырған түзетуге көзқарасты қайта қарау ұсынылады.

Салыстырмалы кестенің 16-тармағы

Заң жобасымен Экологиялық кодекстің 202-бабын «I және II санаттағы объектілер үшін нормативтен тыс шығарындыларды жүзеге асыру кезеңі қоршаған ортаға эмиссиялар мониторингінің автоматтандырылған жүйесін енгізген I санаттағы объектілерді қоспағанда, мемлекеттік экологиялық бақылау барысында жүргізілген соңғы тексеру аяқталған күннен бастап айқындалады. Егер бұрын тексерулер жүргізілмеген жағдайларда I және II санаттағы объектілер үшін нормативтен тыс шығарындыларды жүзеге асыру кезеңі соңғы өндірістік экологиялық бақылаудан айқындалады» деген көздейтін жаңа 6-1-тармақпен толықтыру ұсынылады.

Ең алдымен, мұндай норма рұқсат етілген шығарындылар нормативтері мен шығарындылардың технологиялық нормативтерін белгілеу тұжырымдамасы мен тәртібіне қатысты 202-баптың реттеу мәнінен асып түсетінін атап өткен жөн.

Нормативтен тыс шығарындыларды жүзеге асыру кезеңін анықтау экологиялық мониторинг және бақылау саласына жатады.

Ең бастысы, нормативті тәсілдің өзі, заң негізінде **нормативтен тыс шығарындыларды жүзеге асыру кезеңін** анықтау құқықтың қарама-қайшы принциптері болып табылады.

Негізінде, ұсынылған түзету, егер нормативтен тыс шығарындылар анықталса, оператор осы нормативтен тыс шығарындыларды мемлекеттік экологиялық бақылау кезінде жүргізілген **соңғы тексеруден кейін барлық уақытта** жүзеге асырды деп есептелуі керек дегенді білдіреді, бұл **айтарлықтай кезенді** құрауы мүмкін, дегенмен іс жүзінде нормативтен тыс шығарындыларды жүзеге асыру уақыты әлдеқайда аз болуы мүмкін. Осы уақыт негізінде нормативтен тыс шығарындылардың шамасы (көлемі) есептеледі, бұл өз кезегінде қоршаған ортаға әсер еткені үшін төлемді, әкімшілік айыппұл мөлшерін есептеуге қызмет етеді. Осылайша, оператор негізсіз жоғары жауапкершілікке тартылатын жағдай болуы мүмкін, яғни іс жүзінде жасамаған нәрсеге жауап беру, ол орындамаған шығарындылар көлемі үшін төлеу.

Сонымен қатар, бұл тәсіл құқықтық принциптерге қайшы келеді, ол қолданыстағы заңнамаға сәйкес келмейді.

Мысалы, Қазақстан Республикасы Салық кодексінің 575 - бабында есепті кезеңде (I және II санаттағы объектілер үшін – белгіленген нормативтер мен лимиттер шегінде, III объектілер үшін – қоршаған ортаға теріс әсер етудің **нақты көлемі** (массасы, белсенділікті өлшеу бірлігі-радиоактивті қалдықтар үшін) қоршаған ортаға теріс әсер еткені үшін төлемақы салу объектісі болып табылады деп көзделген санаттар, оның ішінде қоршаған ортаны қорғау

саласындағы уәкілетті органның және оның аумақтық органдарының Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасының сақталуын мемлекеттік экологиялық бақылауды (мемлекеттік экологиялық бақылау) жүзеге асыру нәтижелері бойынша белгіленгенін қамтиды.

Осыған ұқсас ескерту **салыстырмалы кестенің 17-тармағы** бойынша түзетуге жатады.

Салыстырмалы кестенің 27-тармағы

Заң жобасымен коммуналдық қалдықтарды басқару саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру саласындағы қоршаған ортаны қорғау саласындағы уәкілетті органның функцияларының (өкілеттіктерінің) тізбесін оған **стихиялық қоқыстарды жою қағидаларын бекіту** жөніндегі жаңа өкілеттік беру жолымен (Экологиялық кодекстің 365-бабы 2-тармағының жаңа 4) тармақшасы) кеңейту ұсынылады.

Мемлекеттік органдардың өкілеттіктері санының артуы, яғни мемлекеттік функциялар санының артуы, жаңа заңға тәуелді нормативтік құқықтық актінің пайда болуы мемлекеттік басқаруды бюрократияландыру.

Сонымен қатар, бұл жағдайда жобада ұсынылған норманың ешқандай құқықтық жаңалығы жоқ сияқты.

Экологиялық кодекстің 366-бабының 1-тармағында **«стихиялық полигондарды жою»** деп оларды жинақтауға немесе көмуге арналған арнайы белгіленген орындардан тыс орналастырылған қалдықтарды **сұрыптау, залалсыздандыру, қайта өңдеу, кәдеге жарату немесе көму үшін** мамандандырылған ұйымдарға **жинау, тасымалдау және беру** түсініледі.

Осы тармақтан «стихиялық полигондарды жою» ұғымы «тұрмыстық қатты қалдықтарды басқару» ұғымымен қамтылатындығы да туындайды.

Экологиялық кодекстің 319-бабында қалдықтарды жинау, тасымалдау, жою қалдықтарды басқару операциялары болып табылады, ал Экологиялық кодекстің 326-бабына сәйкес қалдықтарды сұрыптау және өңдеу қалдықтарды басқарудағы көмекші операциялар болып табылады.

Осылайша, «стихиялық полигондарды жою» деп аталатындар толығымен қалдықтарды басқаруды білдіреді. Бұл жағдайда – коммуналдық қалдықтарды басқаруға.

Экологиялық кодекстің 365 - бабы 2-тармағының 1) тармақшасында **коммуналдық қалдықтарды басқару қағидаларын** бекіту бойынша қоршаған ортаны қорғау саласындағы уәкілетті органның құзыреті көзделген. Дәл осы ережелерде **стихиялық полигондарды жою** мәселелері шешілуі керек және жеке нормативтік құқықтық актіні қабылдау талап етілмейді.

Қарастырылып отырған түзетуді қабылдау заңнамалық нормаларды қажетсіз нақтылауға (нақтылауға) әкеледі.

Баяндалғанға байланысты Экологиялық кодекстің 365-бабына түзетуді алып тастау туралы мәселені қарау ұсынылады.

Салыстырмалы кестенің 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47-тармақтары

I және II санаттарға жататын жекелеген қызмет түрлері көрсетілетін Экологиялық кодекске қосымшаның бірқатар тармақтарында заң жобасы «номиналды **жылу қуаты**» деген сөздерді «белгіленген қуат» деген сөздермен ауыстырады.

Біз, мысалы, **жылу** қуаты 300 мегаватт (МВт) және I санат үшін одан да көп) және жылу қуаты 50 мегаватт (МВт) және одан да көп (II санат үшін) отынды жағуға арналған жылу электр станциялары және басқа қондырғылар сияқты объектілер мен қызмет түрлері туралы айтып отырмыз; газды қоспағанда, жанармай жағу **жалпы номиналды жылу қуаты 50 мегаватт (МВт)** және одан жоғары станцияларда және т. б.

Барлық жағдайларда түзетулерге бір негіздеме келтіріледі – *«Жылу электр станцияларының электр қуатына шектеулерді және осындай шектеулерді қысқарту жөніндегі іс-шараларды келісу қағидаларына сәйкес келтіру (Қазақстан Республикасы Энергетика министрінің 2015 жылғы 13 ақпандағы № 89 Бұйрығы), өйткені мегаваттпен жылу қуаты емес, электр қуаты өлшенеді».*

Бұл негіздеме дұрыс емес.

Мегаватт (немесе жалпы ватт (Ватт, W) тек электр қуатын ғана емес, сонымен қатар жылу қуатын да өлшейді. Бұл скалярлық шама, негізінен, қуатты көрсету үшін қолданылады.

Өзірлеушілер өз түзетулерін негіздеу үшін неге бір ғана заңға тәуелді актіні – жылу электр станцияларының электр қуатының шектеулерін келісу қағидаларын және Қазақстан Республикасы Энергетика министрінің 2015 жылғы 13 ақпандағы № 89 тек **электр қуатына** қатысты бұйрығымен бекітілген осындай шектеулерді қысқарту жөніндегі іс-шараларды қабылдағаны түсініксіз.

Жылу энергетикасы саласындағы заңнама назарға алынбады, мысалы, «Жылу энергетикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2024 жылғы 8 шілдедегі № 120-VIII Заңы және т. б.

Қарастырылып отырған өзгерістер енгізілетін нормалардың мәнмәтініне сүйене отырып, олар жылу қуаты маңызды сипаттама болып табылатын әрекеттер мен объектілер туралы айтады. Мысалы, жылыту қазандықтары үшін негізгі сипаттамалардың бірі – өндіруші белгілеген **номиналды жылу қуаты**, ол ваттпен (Ватт) өлшенеді.

Экологиялық заңнама тұрғысынан, жекелеген объектілер үшін қоршаған ортаға әсер ету дәрежесі электр қуатының емес, жылу қуатының мөлшері маңызды болып табылады. Сонымен қатар, жеке жабдық (мысалы, қатты отынмен жұмыс істейтін жылыту қазандықтары) электр энергиясын мүлдем тұтынбауы немесе өндірмеуі мүмкін.

Осыған байланысты жоғарыда аталған түзетулерге көзқарасты қайта карау және әр нақты норма үшін сараланған түрде қандай қуатты – жылу немесе электр қуатын ескеру керектігін анықтау ұсынылады. Сандық (сандық мәндерді) сақтай отырып, сөздерді қарапайым ауыстыру негізсіз болып көрінеді.

Салыстырмалы кестенің 45 және 49-тармақтары

Заң жобасы газды, газды қайта өңдеу өнімдерін, мұнай және мұнай өнімдерін магистральдық құбырлар арқылы тасымалдау сияқты қызмет түрін II-ден I санатқа ауыстыруды ұсынады.

Осы мақсаттарда Экологиялық кодекске 2-қосымшаның 1-бөлімінің «Қызметтің өзге де түрлері» 7-ші бөліміне жаңа 7.15-тармақты енгізу ұсынылады және керісінше, 2-қосымшаның 2-бөлімінің 7-ші бөлімінде 7.13-тармақ алып тасталсын.

Бұл түзету «газды, газды қайта өңдеу өнімдерін, мұнай мен мұнай өнімдерін магистральдық құбырлар арқылы тасымалдау қоршаған ортаға айтарлықтай теріс әсер ететін қызмет түрі болып табылады. Құбырларды пайдалану кезіндегі шығарындылар жылына 1000 тоннадан асады. Санатты анықтау жөніндегі нұсқаулыққа сәйкес ластаушы заттар шығарындылары жылына 1000 тоннадан артық болған кезде – объект I санатқа жатады».

Бұл негіздеме мүлдем дұрыс емес.

Біріншіден, нұсқаулық, заңға тәуелді акт ретінде, объектілерді 2-қосымшадағы тиісті санаттарға жатқызатын Экологиялық кодекс болып табылатын заңнамалық актіден жоғары болмауы керек.

Қазақстан Республикасы экология, геология және табиғи ресурстар министрінің 2021 жылғы 13 шілдедегі № 246 бұйрығымен бекітілген қоршаған ортаға теріс әсер ететін объектінің санатын айқындау жөніндегі Нұсқаулықтың 4-тармағында «қоршаған ортаға теріс әсер ететін объектілерді I, II немесе III санаттағы объектілерге түрлері бойынша жатқызу тікелей бекітілген және өзге де өлшемшарттар Кодекске 2-қосымшаға сәйкес жүзеге асырылады».

Тек «Кодекске 2-қосымшада тиісті қызмет түрі **болмаған жағдайда** ғана санатты айқындау **осы Нұсқаулыққа сәйкес** жүзеге асырылады».

Нұсқаулықтың 10-тармағының 4) тармақшасында сондай-ақ объектінің, құрылыс-монтаждау жұмыстарының және рекультивациялау және (немесе) жою жөніндегі жұмыстардың мынадай өлшемшарттардың біріне немесе бірнешеуіне сәйкес келген жағдайда, оның ішінде «1 000 тонна ластаушы заттар шығарындыларының болуы» қоршаған ортаға теріс әсер ететін I санатқа жататыны көзделген **Кодекске 2-қосымшада қызмет түрі болмаған кезде**.

Бұл жағдайда бұл нормалар қолданылмайды, өйткені қарастырылып отырған қызмет түрі – газды магистральдық құбырлар арқылы тасымалдау және т.б. Экологиялық кодекске қосымшада **көзделген**.

Екіншіден, «құбырларды пайдалану кезінде шығарындылар жылына 1000 тоннадан асады» деп қалай есептелгені белгісіз.

«Магистральдық құбыр туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 22 маусымдағы № 20-V Заңының 11-бабының 1-тармағында магистральдық құбырларға магистральдық мұнай құбырлары, газ құбырлары және мұнай өнімдері құбырлары жатады деп көзделген.

Экологиялық кодекске қосымшаның қарастырылып отырған нормаларында магистральдық **құбырлар** арқылы газды, газды қайта өңдеу өнімдерін, мұнай және мұнай өнімдерін тасымалдау туралы да айтылады.

«Магистральдық құбыр туралы» Заңның 1-бабының 18) тармақшасына сәйкес өнімді тасымалдау деп өнімді қабылдау, тапсыру, оны қабылдау пунктінен жөнелтушіден алушыға тапсыру пунктіне дейін магистральдық құбыр арқылы айдау, төгу, құю, өнімді басқа магистральдық құбырларға беру, көліктің басқа түріне ауыстырып тиеу, сақтау, араластыру процесі түсініледі.

Шын мәнінде, біз әртүрлі адамдар жүзеге асыратын әртүрлі магистральдық құбырлар (газ құбырлары, мұнай құбырлары және т.б.) арқылы жүзеге асырылатын әртүрлі өнімдерді (газ, газ өңдеу өнімдері, мұнай, мұнай өнімдері) тасымалдау туралы, яғни мәні бойынша әртүрлі қызмет түрлері туралы айтып отырмыз. Сондықтан әрбір нақты қызметтің қауіптілігін олардың жалпы әсеріне қарай бағалау дұрыс емес. Яғни, белгілі бір тұлға нақты газ құбыры бойынша жүзеге асыратын газды тасымалдауды Қазақстан Республикасының барлық магистральдық құбырлары бойынша шығарындылардың жиынтық көлемі тұрғысынан бағалау. Атап айтқанда, әзірлеушілер **«құбырларды пайдалану кезінде шығарындылар жылына 1000 тоннадан асады»** деп түсіндіргенде осылай жасайды.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты қарастырылып отырған түзетулердің негіздемесін пысықтау немесе қайта қарау ұсынылады.

Салыстырмалы кестенің 50 және 51-тармақтары

Қазіргі уақытта Экологиялық кодексте (2-қосымша) «құрылыста пайдалануға арналған бетоннан жасалған бұйымдар өндірісі, оның ішінде автоклавтарды (жобалық қуаты жылына 1 млн дана және одан да көп) пайдалана отырып силикатты кірпіш өндірісі» II санатқа (2-бөлімнің 7.16-тармағы), ал «бетон және бетон бұйымдарын өндіру» жатады – III санатқа (2-қосымшаның 3-бөлімінің 37) тармақшасы).

Заң жобасы бетон мен бетон бұйымдарының барлық өндірісін II санатқа жатқызуды ұсынады. Ол үшін 3-бөлімнің 37) тармақшасын алып тастау және 2-бөлімнің 7.16-тармағына тиісті өзгерістер енгізу ұсынылады.

Сонымен қатар, жоба Силикат өндірісін ғана емес, *автоклавтарды қолдана отырып* кірпіштің кез – келген түрін өндіруді II санатқа жатқызуды ұсынады, ол үшін жаңа тармақ-7.16.1-тармақ енгізіледі.

Бұл түзетулер **«асфальтбетон зауыттары қоршаған ортаға теріс әсер етеді, қоршаған ортаға ластаушы заттардың үлкен көлемін әкеледі және 2 санатқа жатқызылуы керек»** тақырыптарына негізделген.

Алайда, II және III санаттағы объектілер қоршаған ортаға теріс әсер етеді. Негізінде, санаттарға бөлудің өзі «қоршаған ортаға теріс әсер ететін» объектілерге қолданылады (Экологиялық кодекстің 12-бабы).

Негіздемеде бетон және бетон бұйымдарын өндіруді (құрылыста пайдалану үшін қоспағанда) III-ден II-санатқа ауыстыру қажеттігін

куәландыратын осындай теріс әсердің деңгейі мен тәуекелі туралы қандай да бір деректер келтірілмейді.

Өндірістің II санатына тек силикатты ғана емес, кірпіштің барлық түрлерін қосудың негіздемесі туралы бөлек айту керек. Салыстырмалы кестеде әзірлеушілер *«күйдірілген қызыл кірпіш өндірісіндегі қоршаған ортаға әсері силикат кірпішінен кем емес. Жылына 1 млн дана кірпіштің кез келген түрін өндіру және 2 санатқа айқындау ұсынылады»*.

Бұл ретте, әзірлеушілер жаңа 7.6.1-тармақты мынадай редакцияда жазуды ұсынады: *«жобалық қуаты жылына 1 млн дана және одан да көп автоклавтарды пайдалана отырып кірпіш өндіру»*.

«Силикат» сөзін алып тастаудың өзі, қолданыстағы нормамен салыстырғанда, ештеңені өзгертпейді, өйткені автоклавтар силикат кірпішін (және бетонды) өндіру үшін қолданылады. Күйдірілген қызыл кірпіш өндірісінде автоклав (буды қолдануға негізделген жылу ылғалдылығы) технологиясы қолданылмайды. Мұнда кептіру камералары мен пештер қолданылады.

Сондай-ақ, егер әзірлеушілер кірпіш өндірісін II санатқа жататын (бетон және бетон бұйымдарын өндіруден бөлек) жеке қызмет түрі ретінде бөлуді көздеген болса, онда жаңа тармақты нөмірлеу үшін «7.16.1» емес, «7.16-1» нөмірін пайдалану керек еді, өйткені соңғысында 7.16.1 тармағы қабылданады. Жаңа тармақ ретінде емес, 7.16-тармақты нақтылайтын тармақша ретінде.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде қарастырылған түзетулердің негіздемесін нақтылау, сондай-ақ жоба мәтініне тиісті өзгерістер енгізу қажет деп санаймыз.

Салыстырмалы кестенің 52-тармағы

Жобамен Экологиялық кодекске «Жоспарланған қызмет түрлері және олардың негізінде қоршаған ортаға теріс әсер ететін объектілер I, II немесе III санаттар объектілеріне жатқызылатын басқа да критерийлер» 2-қосымшасының «Жоспарланған қызмет түрлері және олардың негізінде қоршаған ортаға теріс әсер ететін объектілер III санат объектілеріне жатқызылатын басқа да критерийлер» бөлімінің 73) тармақшасын алып тастау ұсынылады.

Алынып тасталатын тармақ тәулігіне 5 мың м³ астам бұрылатын су көлемі бар жерасты горизонттарына, жер бедерін сүзу алаңдарына ағынды суларды бұру жөніндегі объектілерге қатысты.

Бұл түзету *«сарқынды суларды бұру 2-қосымшаның 2-бөлімінің 7.18-тармағында (2-санат) және 2-қосымшаның 3-бөлімінің 73) тармақшасында (3-санат) қайталанатындығымен негізделген»*. Әзірлеушілердің пікірінше, *«сәйкессіздікті жою үшін ластаушы заттарды қоршаған ортаға төгуді жүзеге асырумен кез-келген қызмет түрлерін 2 санаттағы объектілерге жатқызу ұсынылады»*.

Сонымен қатар, 2-қосымшаның 2-бөлімінің 7.18-тармағы «қоршаған ортаға ластаушы заттарды төгуді жүзеге асыратын кез келген қызмет түрлеріне» қатысты.

Алайда, өздігінен «ағынды сулар» ластаушы заттар емес.

Экологиялық кодекстің 11-бабының 2-тармағына сәйкес ластаушы заттар деп олардың сапалық немесе сандық сипаттамаларына байланысты қоршаған ортаға түскен кезде табиғи ортаның табиғи тепе-теңдігін бұзатын, табиғи орта компоненттерінің сапасын нашарлататын, экологиялық залал не өмірге және өмірге зиян келтіруі мүмкін қатты, сұйық, газ тәрізді немесе бу түріндегі **кез келген заттар** түсініледі. (немесе) адам денсаулығы. Осы Кодекстегі **заттар** деп олардың табиғи күйінде табиғи ортада болатын немесе адам қызметінің нәтижесінде пайда болатын **химиялық элементтер, олардың қосылыстары, қоспалары, ерітінділері мен агрегаттары** түсініледі.

Эмиссиялары экологиялық нормалауға жататын ластаушы заттардың тізбесі Қазақстан Республикасы экология, геология және табиғи ресурстар министрінің 2021 жылғы 25 маусымдағы № 212 бұйрығымен бекітілген. Бұл тізімде ағынды сулар да көрсетілмеген.

Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 9 шілдедегі № 481-ІІ Су кодексінің 1-бабының 21) тармақшасына сәйкес сарқынды сулар – «адамның шаруашылық қызметі нәтижесінде немесе ластанған аумақта түзілетін, табиғи немесе жасанды су объектілеріне немесе жергілікті жердің рельефіне тасталатын сулар».

Ағынды сулар тазартылған немесе тазартылмаған болады. Ағынды суларда қандай да бір концентрацияда ластаушы (зиянды) заттар болуы мүмкін, бірақ өздері **ластаушы заттар болып табылмайды**, осыған байланысты 3-бөлімнің 73) тармақшасы 2-қосымшаның 2-бөлімінің 7.18-тармағын қайталамайды.

Бұдан басқа, Экологиялық кодекстің 39-бабына сәйкес ластаушы заттардың тізбесіне енгізілген ластаушы заттардың түрлері бойынша эмиссиялар нормативтері белгіленеді. Ағынды сулар бойынша, олар ластаушы заттар болып табылмайтындықтан, эмиссия нормативтері белгіленбеген және оларды негізінен белгілеу мүмкін емес. Бұл ретте, Экологиялық кодекстің 39-бабының 11-тармағында III және IV санаттағы объектілер үшін эмиссиялар нормативтері мүлде белгіленбейтіні көзделген.

Осылайша, іс жүзінде қарастырылып отырған түзетуді қабылдау ағынды суларды сүзу алаңдарына, жер бедеріне, бұрылатын су көлемі бар жерасты горизонттарына бұру жөніндегі объектілердің II санатқа жататындығына емес, бұл объектілердің *экологиялық реттеуге мүлдем ұшырамайтындығына*, бұл қорғаудың нашарлауына әкеп соқтыруы мүмкін қоршаған орта.

Осыған байланысты осы түзетуді алып тастаудың орындылығы туралы мәселені қарастыру ұсынылады.

Салыстырмалы кестенің 53-тармағы

Жобамен қоршаған ортаны қорғау жөніндегі іс – шаралардың үлгілік тізбесін (Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексіне 4-қосымша) «Ғылыми-зерттеу, іздестіру және басқа да әзірлемелер» деген 10-бөлімді, сондай-ақ **«экологиялық білімді насихаттауға, экологиялық білім беруге және орнықты даму үшін ағартуға ықпал ететін»** іс-шараларды қоса отырып толықтыру ұсынылады.

Осы түзету *«ҚР Экологиялық кодексінің 29-бабының 4-тармағына сәйкес қоршаған ортаны қорғау жөніндегі іс-шараларға экологиялық білімді насихаттауға, экологиялық білім беруге және орнықты даму үшін ағартуға ықпал ететін іс-шаралар жатады»* деген 4-тармақта негізделеді.

Шынында да, экологиялық Кодекстің 29-бабы 4-тармағының 9) тармақшасында қоршаған ортаны қорғау жөніндегі іс-шараларға «экологиялық білімді насихаттауға, экологиялық білім беруге және орнықты даму үшін ағартуға ықпал ететін» іс-шаралар кіретіні көрсетілген.

Бұл ретте, экологиялық Кодекстің 29-бабында іс-шаралардың негізгі түрлерін заңнамалық бекіту тәсілдері және қоршаған ортаны қорғау жөніндегі іс-шаралардың үлгілік тізбесінде (4-қосымша) нақтылау дәрежесі бойынша ерекшеленетінін ескеру қажет.

Мәселен, егер экологиялық Кодекстің 29-бабының 4-тармағында іс – шаралардың 11 түрі көрсетілсе, онда үлгілік тізбеде – 10 бөлім бойынша бөлінген 90 түрі көрсетіледі.

Мысалы, 29-баптың 4-тармағының 11) тармақшасында «қоршаған ортаны қорғау саласында **ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды** жүргізуге бағытталған» іс-шаралар көрсетілген.

Үлгілік тізбеде «зерттеулер жүргізу және қоршаған орта сапасының нысаналы көрсеткіштерін әзірлеу», «қоршаған ортаның фондық жай-күйін айқындау үшін экологиялық зерттеулер жүргізу», «уран өндіруші кәсіпорындарды радиоэкологиялық бағалау бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу», «атом электр станцияларының қоршаған табиғи ортаға әсерін бағалау бойынша кешенді зерттеулер жүргізу» және т. б. туралы айтылады.

Осыған байланысты, үлгілік тізбеде «тұрақты даму үшін экологиялық білімді, экологиялық білім мен ағартуды насихаттауға ықпал ететін» **нақты іс-шараларды** көрсету орынды деп санаймыз.

Салыстырмалы кестенің 54-тармағы

Жоба «Міндетті экологиялық сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 13 желтоқсандағы № 93 Заңының 4-бабын айтарлықтай кеңейтіп, онда бар міндетті экологиялық сақтандырудың мақсаттары мен негізгі қағидаттарына сондай-ақ міндетті экологиялық сақтандырудың міндеттерін қосады.

Сонымен қатар, жобада бұл «міндеттер» тым кең тұжырымдалған және атап айтқанда, «мемлекеттік реттеуді жүзеге асыру арқылы қоршаған ортаны қорғаудың жоғары деңгейін қамтамасыз ету», «антропогендік әсерді азайту

кезінде халықтың әл-ауқаты мен өмір сүру сапасын арттырумен сипатталатын өндіріс пен тұтынудың тұрақты модельдерін қалыптастыру және қолдау» және т. б.

Заңда осы «міндеттерді» көрсету негізсіз болып көрінеді.

Міндетті экологиялық сақтандыру – бұл реттеу мен қолданудың нақты, тар саласы бар нақты институт екенін есте ұстаған жөн.

Заңның 1-бабының 3) тармақшасына сәйкес міндетті экологиялық сақтандыру – бұл *«авария нәтижесінде экологиялық залал келтіру салдарынан туындайтын міндеттемелер бойынша азаматтық-құқықтық жауапкершілік туындаған кезде жеке және (немесе) заңды тұлғалардың (сақтандырылғандардың) заңды мүдделерін мүлдіктік қорғау жөніндегі қатынастар кешені»*.

4-баптың қолданыстағы редакциясында көрсетілгендей, міндетті экологиялық сақтандырудың негізгі қағидаттары:

- заңда белгіленген көлемде және тәртіппен экологиялық залалды өтеу;
- **тараптардың міндетті экологиялық сақтандыру шарты бойынша өз міндеттемелерін орындауын қамтамасыз ету;**
- экологиялық зиян келтірудің алдын алуды экономикалық ынталандыру.

Міндетті экологиялық сақтандыру «Қазақстан Республикасының орнықты дамуының экологиялық негіздерін қамтамасыз ету», «адамның өмірі мен денсаулығы үшін қолайлы қоршаған ортаны қамтамасыз ету» және жобада көрсетілген басқа да міндеттер сияқты «жаһандық» міндеттерді шеше алмайды.

Сондай-ақ, кейбір міндеттер техникалық тұрғыдан дұрыс тұжырымдалмағанын атап өтуге болады. Мысалы, 5) тармақшада міндеттердің бірі «экологиялық қауіпсіздік ұлттық қауіпсіздіктің құрамдас бөлігі ретінде адамның, қоғамның және мемлекеттің құқықтары мен өмірлік маңызды мүдделерінің қоршаған ортаға антропогендік және табиғи әсер ету нәтижесінде туындайтын қауіптерден қорғалу жай-күйі **түсініледі**» деп көрсетіледі.

Бұл жағдайда «**түсініледі**» сөзі мүлдем орынсыз және «Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 6 қаңтардағы № 527-IV Заңының 4-бабының 6-тармақшасында қамтылған «экологиялық қауіпсіздік» анықтамасының осы нормаға қарапайым, механикалық енгізілгенін куәландыруы мүмкін.

Қаралып отырған түзету «нормалардың артық заңнамалық регламенттелуін болдырмау мақсатында» мемлекеттік аппараттың қызметін бюрократияландыру жөніндегі шаралар туралы «Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 13 сәуірдегі № 872 Жарлығын іске асыру мақсатымен салыстырмалы кестеде негізделеді.

Сонымен қатар, жоба, керісінше, шамадан тыс заңнамалық регламенттеуді енгізеді.

«Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 480-V Заңының 24-бабының 3-тармағында нормативтік құқықтық актінің мәтінінде мағыналық және құқықтық жүктемені көтермейтін **декларациялық сипаттағы ережелер болмауы тиіс** деп көзделеді.

Жобаның «Міндетті экологиялық сақтандыру міндеттері» деп аталатын нормасында декларативтілік белгілері, нақты құқықтық жүктеменің болмауы (міндетті экологиялық сақтандыру саласына қатысты) қарастырылады.

Баяндалғанға байланысты «Міндетті экологиялық сақтандыру туралы» Заңға түзетуді алып тастау ұсынылады.